

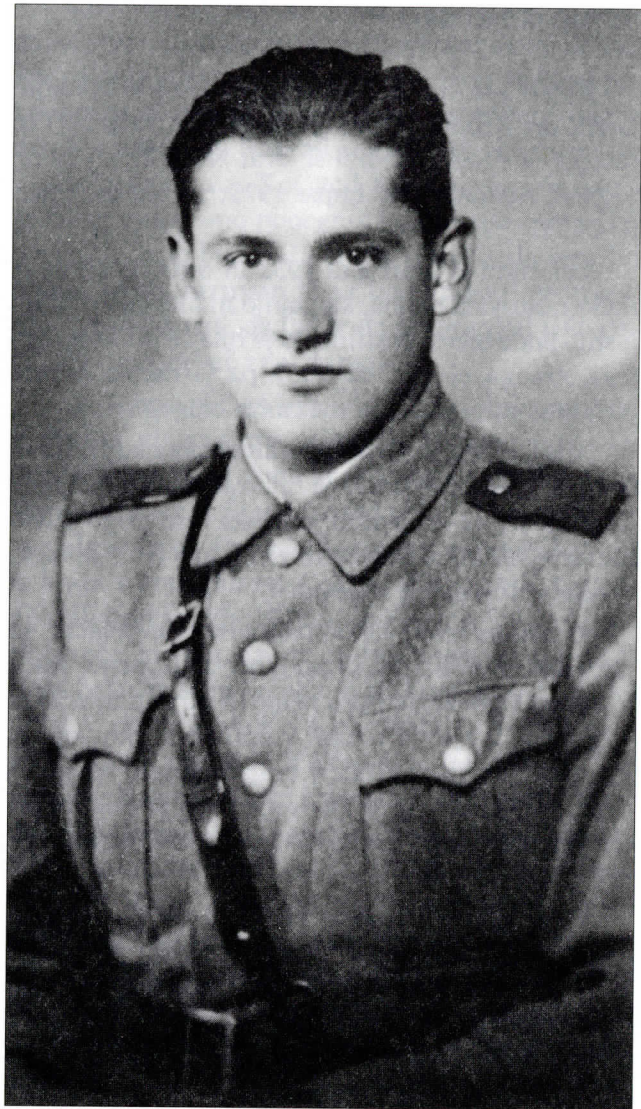
France Dejak

+ 1. 6. 2003

France Dejak je bil rojen 20. septembra 1925 v Dolenjih Lazih pri Ribnici kot sin Naceta in Angele roj. Prijatelj. Imel je še 3 brate in 1 sestro.

Septembra 1943. leta so mladega Franceta mobilizirali partizani, a jim je kmalu ušel. Pristopil je k domobrancem in pri njih vršil službo policaja v Ljubljani, Kočevju in Ribnici.

Dejakovo poročilo o rešitvi iz množičnega groba v Kočevskem Rogu in o skrivanju, ki je tej sledilo, je bilo priobčeno v dnevniku Slovenec leta 1995 pod redakcijo časnikarja Iva Žajdele. Glasi se takole:

Rojen sem bil 20. septembra 1925 v Dolenjih Lazih pri Ribnici. Sem sin Angele (r. Prijatelj) in Naceta. V družini so bili še brat Nace, rojen 1922, Angela, rojena 1924, Lojze 1927, in Anton, rojen leta 1930.

Oče nam je umrl leta 1932 in odtlej nam ga je nadomestovala mama, kar zanjo ni bilo lahko. Imeli smo podeželsko gostilno, ki je bila še iz časov mojega starega očeta, leta 1937 pa je mama odprla tudi majhno trgovino z mešanim blagom.

Aprila 1941 je nastopila italijanska okupacija in avgusta naslednjega leta je bil brat Nace odpeljan v internacijo na otok Rab, od koder se je po štirih mesecih hkrati z nekaterimi vaščani vrnil domov, vendar zelo slabega zdravja.

8. septembra 1943, ob italijanski kapitulaciji, so partizani mobilizirali brata Naceta in mene. Nace je bil zajet konec oktobra nekje na Krimu in poslan v Ljubljano, kjer je vstopil v domobransko vojsko. Jaz pa sem bil v Tomšičevi brigadi in sem šel s partizani od Ribnice prek Dobrega polja in Begunj pri Cerknici ter mimo gradu Mašun proti Ilirski Bistrici.

Proti koncu oktobra, ko se je začela nemška ofenziva, smo šli nazaj proti Notranjski proti Blokam, od koder sem neko noč med pohodom pobegnil s še dvema partizanoma in se prek Loškega potoka in Travnne gore prebil domov. Vsi trije smo bili ušivi, lačni in imeli smo grižo.

Nato sem se skrival doma pred Nemci in partizani, torej pred vsakomur. Hotel sem ostati doma, kar pa ni bilo mogoče. Okoli 6. januarja 1944 so ponoči prišli partizani. Bili so dobro obveščeni, kdo je doma v naši vasi. Nabrali so okoli 30 skrivačev ter nas odpeljali v vas Kot nad Ribnico, nas na hitro zaslišali, zakaj smo pobegnili itd. Seveda sem se izgovarjal, da je bila naša enota razbita, da sem bil bolan, lačen, raztrgan in se tako napotil proti domu ... Rekli so mi, da me bodo zdaj poslali tako daleč, da ne bom več znal domov.

Naslednjo noč so nas, okoli 30 mobilizirancev, z dvema stražarjema oziroma vodičema poslali prek Male gore in Suhe krajine na Dolenjsko v vas Brezova reber, v Štajersko brigado. Tako sem spet postal partizan. Premikali smo se vsakih nekaj dni iz kraja v kraj, bili smo okrog Mirne peči, Grosuplja, Dobrega polja. Konec aprila smo bili v okolici Dobrniča in tam nas je zadela nemška ofenziva. Naša brigada se je razbila in razkropila. Jaz sem se držal v skupini okoli 15 partizanov. Krenili smo prek Krke v vas Laze. V skupini je bil tudi moj komandir. Nagovoril sem ga, rekoč, da nimam daleč do doma in da bi šel rad tja, da dobim nekaj obleke, hrane itd. Odsvetoval mi je, češ da bi bilo preveč nevarno. Dejal sem, da mi je pokrajina dobro poznana in da je samo nekaj ur hoda do doma, vrnil pa bi se že naslednji dan. Potem je privolil in dejal, da gre še sam z menoj. Hodila sva že nekaj ur, pa še nisva bila v Strugah. Hotel je vedeti, kako daleč je še, in povedal sem mu, da samo še prek Male

gore in bova nad Ribnico. Ko sva prišla do dveh hiš, ki stojita na hribu nad Ribnico pri Selanu, na samotnem odmaknjenem kraju, sem se pri prvi hiši pozanimal, kakšne so razmere, a nisem dobil zadovoljivega odgovora. Povprašal sem še pri drugi in tam mi je domače dekle povedalo, da je nevarno in da lahko vsak čas pride patrola iz Ribnice. Prosil sem jo, naj bi šla k nam domov in povedala mojim domačim, kje sem, da mi prinesejo nekaj obleke, perila in nogavic, pa tudi kakšno hrano. Rekla mi je, naj ne čakava pri hiši, temveč greva malo nižje in čakava ob poti, ki pelje v našo vas. Čez kako uro je prišla najprej moja sestra, a ni nič prinesla. Povedala pa je, da gre za njo mama ter da veliko in težko nese, zato naj ji grem pomagat. Po nekaj sto metrih sem srečal mamó. Povedala mi je, da so že vsi doma od partizanov in da naj se vrnem tudi jaz. Dejal sem ji, da tokrat ne morem, ker je z menoj star partizan, moj komandir, obljubil pa sem ji, da se vrnem ob prvi priložnosti.

Sestra je medtem govorila s komandirjem nekaj sto metrov višje. Nenadoma zaslišita, da prihaja od hiš skupina ljudi. Komandir jo vpraša, kdo gre, in sestra je šla pogledat, pa kmalu pritekla nazaj, rekoč: Beži, Nemci so! Komandir se je res spustil v beg, sestra pa je pritekla k meni in mi rekla, da je komandir zbežal pred Nemci in da naj grem domov. Skril sem puško v grmovje in tudi midva sva začela bežati. V gozdu nad domačo vasjo pa mi je sestra povedala, da niso bili Nemci, temveč partiza-

ni, in da je komandirju nalašč govorila o Nemcih, da bi tako meni omogočila pobeg.

Sestra in mama sta nato odšli domov, jaz pa sem počakal, da se je znočilo in šele takrat sem se na skrivaj vrnil domov. Čez kako uro sem odšel na dom svojih starih staršev, da bi tako moj pobeg ostal prikrit.

Ostal sem tam kak teden dni, ko pa je prišla vojaška kolona iz Ljubljane, sem se ji pridružil in tako srečno prispel v Ljubljano.

Imel sem naslov našega daljnega sorodnika, ki je bil že kakih 10 let pri policiji. Šel sem do njega in on je vse uredil, da sem bil sprejet v ljubljansko policijo.

Po šesttedenskem tečaju, na katerem smo obdelali vse, kar je od nas zahtevala služba, sem bil nastavljen na policijski postaji št. 2 blizu kolodvora. Tam sem bil od junija do septembra 1944, nato sem bil premeščen v Kočevje, po nekaj mesecih pa v Ribnico, kjer sem ostal do maja 1945.

4. maja 1945 okoli 10. ure dopoldne smo iz Ribnice krenili do Velikih Lašč in tam prenočili. 5. maja sva se s kolegom s kolesi napotila nazaj proti Ribnici. Že pri vasi Breg sva naletela na zadnje domobrance, ki so zapuščali Ribnico, zato sva se tudi midva vrnila v Velike Lašče. Med potjo sem se enkrat ustavil doma, vzel nekatere stvari in se poslovil od mame, ki je ostala sama doma.

Okoli 3. ure popoldne je policija z nekaj civilisti odšla proti Ljubljani. Moj kolega je imel tam brata

v skladišču v realni gimnaziji. Pri njem sva prespala. Bil je dobro poučen o razmerah in je dejal, da bomo morali zapustiti tudi Ljubljano za nekaj časa in oditi naprej prek Gorenjske na Koroško.

6. maja okoli 14. ure je naša skupina okoli 150 policistov s kolesi krenila prek Šentvida proti Kranju, kamor smo prispeli okoli 17. ure. Prespali smo v Stražišču pri Kranju, kjer je bila domobranska posadka.

7. maja smo krenili naprej proti Trziču. Pot je bila počasna in težavna, ker je bila cesta že močno natrpana z nemškimi avtomobilskimi kolonami in civilnimi begunci. Okoli 11. ure zvečer smo prišli v Trzič in se nastanili v zapuščenih barakah med predilnico in tovarno čevljev Peko.

9. maja je iz Ljubljane in Dolenjske prihajalo čedalje več vojaštva in civilistov. Kmalu zjutraj so tudi odprli tovarno Peko, kjer se je veliko vojakov in civilistov oskrbelo s čevlji; mnogi so jih res potrebovali. Popoldne smo odšli na pot proti ljubeljskemu predoru.

Šlo je zelo počasi, ker je bila cesta natrpana z vojaštvom in civilisti. Hodili smo do 23. ure, potem pa prespali kar ob cesti. Okoli 5. ure zjutraj 10. maja smo stopili v predor; ni bil še dokončan, a je bil osvetljen z električno razsvetljavo. Na drugi strani je bila prav tako velika množica civilistov in vojakov. Ker nisem našel nobenega svojih bratov in sestre, sem se napotil nazaj skozi predor. Sam ne vem, zakaj; menda da bi našel koga svojih, kar pa je bilo v tisti množici nemogoče. Vrnil sem se na

koroško stran. Predor pa zdaj ni bil več razsvetljen, ker so elektriko odklopili, zato smo si svetili z ročnimi svetilkami in avtomobilskimi lučmi. 11. maja smo počivali in spet prespali kar ob cesti.

12. maja smo nadaljevali pot in prišli v dolino pri vasi Podgora in tam prenočili na nekem travniku. 13. maja smo dosegli most na Dravi, ki so ga stražili Angleži, ter ga prekoračili, ne da bi nas kdo oviral. Na drugem bregu smo videli cele kupe orožja in tudi nam so Angleži ukazali, naj ga odložimo. Ko smo šli naprej, smo srečavali angleške tovornjake, pa tudi tovornjake partizanov. Ne eni ne drugi pa nam niso delali težav.

Tako smo prispeli v taborišče Vetrinj, kjer je že bila zbrana ogromna množica ljudi vseh narodnosti. Odkazali so nam prostor, kjer naj bi se utaborili. To so bile njive in košenice, vse lepo urejene, zdaj pa jih je zasedla množica civilistov in vojakov. Tam sem ostal do 27. maja, do svojega odhoda.

Rečeno nam je bilo, da gremo v Palmanovo v Italiji, v resnici pa so nas odpeljali v domovino, kjer nas je čakalo trpljenje, lakota, žeja, pretepanje in nato zadnja postaja – smrt v Kočevskem Rogu.

PLOD ANGLEŠKE ZAHRBTNOSTI

27. maja 1945 je bilo lepo nedeljsko jutro. Vstali smo okoli 3. ure zjutraj in pospravili opremo. Dobili smo suho hrano za na pot, sladkor, škatlo biskvita in nekaj konzerv. Ko se je zdanilo,

sem povedal bratoma in sestri, da odhajam s transportom v Palmanovo v Italiji, kakor nam je bilo rečeno.

Ob 8. uri zjutraj smo se (policija in tehnična četa) zbrali pri vhodu v taborišče. Naložili so nas na tovornjake in čez nekaj časa odpeljali prek Borovelj do železniške postaje Podrožca. Tam smo izstopili in se zbrali na ograjenem prostoru, kjer so nas preiskali in nam povedali, da moramo odložiti vse orožje, če ga še kdo ima.

Pripeljal je dolg vlak živinskih vagonov in začeli so nas nakladati, približno 60 mož v en vagon. V našem vagonu je bil tudi poročnik Hlebec. Vagon je ostal odprt. Potem je prišel nek Srb in dejal, da je govoril z nekim angleškim vojakom in ga vprašal, kam gremo. Anglež naj bi mu odgovoril, da gremo v Ljubljano. Srb je dejal, da hoče še enkrat ugotoviti, če to drži, mi pa naj bi na dani znak skočili z vlaka in se razbežali. Že čez pet minut se je zaslišalo nekaj strelav in vpitje in tekanje, potem pa je bilo spet vse tiho in mirno.

Angleška straža je priskočila k vlaku, zapirala vrata in potem vse močno zastražila. Medtem so pripeljali še eno skupino in jo naložili. Čez nekaj časa je vlak odpeljal skozi predor proti Jugoslaviji. Bilo je to med 10. in 11. uro dopoldne.

V Hrušici, na prvi postaji onkraj predora, se vlak ni ustavil, temveč šele na Jesenicah. Partizani so tu začeli odpirati vagone. Bili pa so večinoma južnjaki in spraševali so nas, kdo smo. Začeli so tudi pobirati ure in drugo. Po kratkem postanku so

vagone spet zaprli in vlak je nadaljeval pot proti Kranju. Preden smo se odpeljali, sem videl naše angleško spremstvo stati na kolodvoru. Verjetno so se s prvim vlakom vrnili v Avstrijo

MUKE V KRANJU

Vlak je vozil zelo počasi in se je na nekaterih postajah tudi ustavil, vendar za zelo kratek čas. Tako smo okoli 4. ure popoldne prispeli v Kranj. Bila je nedelja; morali smo biti napovedani, da pridemo, ker je bilo kar veliko ljudi na postaji in vso pot po Kranju do taborišča. Ljudje so nas zmerjali z vsemi mogočimi klici, kot „kurbe bele“, izdajalci, kje imate Rupnika, škofa itd. Nekateri so pljuvali na nas. Bilo je še toliko slabše, ker smo bili v prvem slovenskem transportu, poslanem s Koroške. Tam smo zadnjič videli podpolkovnika Pavleta Šturma, poveljnika ljubljanske policije (aprila je zamenjal odstavljenega Palčiča). Rekel nam je, da se zanj slabo piše, vojakom (policistom) pa se ni treba bati.

Noč smo prespali kar na prostem, vso noč pa so hodili partizani med nas in nas pretepali. Na stranišče smo hodili v skopano jamo. Vse oficirje in podoficirje so že prvo noč ločili od nas.

28. maja. Okoli 6. ure zjutraj je nekdo zavpil, naj gremo po kavo, in res so nas odgnali in dobili smo kavo, ki sicer ni bila sladka, bila pa je topla. Ker smo takrat še imeli v nahrbtnikih sladkor in biskvite, je vse skupaj kar šlo.

Kmalu nato pa so se začele preiskave in pobiranje vsega, kar smo še imeli. Najprej so pobrali denar in zlatnino, nato pa obleko in sploh vse, kar smo imeli. Poznani in neznani partizani so prihajali in nas pretepali. Bili smo jim prepuščeni in naši obiskovalci so počeli, kar so hoteli.

Enkrat popoldan smo dobili hrano; vsak je dobil okoli četrta litra brozge. Ker nismo imeli ničesar več v nahrbtnikih, smo bili odvisni samo od tega, kar so nam dali. Bilo je vsaj toplo, voda, zelje, tu in tam košček čebule; kdor je imel srečo, je dobil krompirček.

29. maja.

Bili smo še vedno na istem kraju. Dobili smo en obrok enake hrane na dan. Prišli so tudi prvi, meni znani partizani: Rusov iz Brega, Kovnikar iz Kota. Govorili so nam, da bomo vsi poslani v svoj domači okraj, kjer bomo sojeni, ker domačini najboljše vedo, kaj je kdo zagrešil oziroma s čim je kdo obremenjen. Kdor je kriv, bo obsojen, drugi pa bodo poslani na svoje domove.

Vse so nas razvrstili v skupine A, B in C. Prvi so bili mladoletni, drugi domobranci, ki so bili prej pri partizanih in so pobegnili k domobrancem; tretji pa vsi, ki niso bili pri partizanih, temveč le pri legistih in domobrancih.

30. maja popoldne so odbrali letnike 1927 in mlajše in jih namestili v barakah, kamor smo kmalu nato prišli tudi mi. Hrana je bila ena in ista, malo vode enkrat na dan. Začela se je opazovati lakota in slabost. Ko si vstal, se ti je zatemnilo pred

očmi in moral si se oprijeti. Ljudje so pričeli padati zaradi nezadostne hrane, vode ali pretepanja. V barako so še vedno prihajali partizani in počenjali z nami, kar se jim je zahotelo. Marsikoga so tudi odpeljali in največkrat se ni več vrnil.

31. maja. Vse kakor prejšnji dan.

1. junija so odpeljali prvo skupino, to je tiste, ki so bili le pri legistih in domobrancih, na vlak v Šentvid in nato v Kočevski Rog. Opravili so tudi formalno zaslišanje: osebni podatki, kje si služil kot domobranec, v katerih bojih si sodeloval in podobno. Vse to je tipkarica zapisovala.

2. junija. Isto.

ŽEJA, LAKOTA, PRETEPANJE V ŠENTVIDU

3. junija okoli 2. ure popoldne smo morali z vso prtljago, kar smo je še imeli, pred barako. Bilo nas je okoli 500. Morali smo na kolodvor v Kranj. Naložili so nas na vlak in nas odpeljali prek Škofje Loke, kjer se nam je pridružilo še nekaj sto domobrancev, od tam pa v Šentvid, kamor smo prispeli zelo pozno, morda okoli 22. ali 23. ure. Natlačili so nas v kapelo, ki so jo med vojno Nemci uporabljali v svoje namene, tako kot ves Škofov zavod, partizani pa nato za zapore in mučilnico.

4. junija. Z nami so ravnali kakor s psi. Prihajali so partizani iz vseh krajev, tudi Ribničani, med njimi Šobar iz Nemške vasi (klical je imena), Tekavec, fotograf iz Ribnice, in še več drugih. Preteпали

so nas in nam govorili, kakšen izvržek človeštva da smo in da bomo sojeni vsak po svojih dejanjih, in to v domačem kraju.

V Št. Vidu so nas hranili enkrat na dan s približno enako hrano, kot v Kranju, če ne še slabšo.

5. junija so nas spet zaslišali oziroma so po zapisniku iz Kranja preverjali, koliko nas je še tam. Popisoval je Šobar iz Nemške vasi in še nekdo iz Dolenje vasi, kot so povedali tisti, ki so ju poznali. Popoldne pa je prišel partizan Anton Šmalc (Camrov) iz naše vasi (Dolnji Lazi). Od njega sem izvedel, da je bil pred nekaj dnevi v naši vasi in da je videl tudi mojo mamo. Tam govorijo domobransko usmerjene ženske, da bodo domobranci prišli z Angleži kmalu nazaj, no, je dejal, in sedaj ste tukaj, ampak brez Angležev. Povedal je tudi, da je kuhar za 1.200 ljudi, za nas štiri iz naše vasi pa ni bilo drobtinice, čeprav je vedel in videl, kako smo lačni. Še hujša od lakote pa je bila žeja, zakaj niti vode nismo dobili v vsej tisti vročini. Ne drži izgovor, da tudi sami niso imeli hrane in je zato tudi nam niso mogli dati. Slovenija ima dovolj pitne vode, a za nas je ni bilo. Tudi to kaže, kako so se izživljali nad nami.

6. junija pozno zvečer so spet začeli z nekim zasliševanjem oziroma pregledovanjem. V kapelo so nagnali 5 do 10 mladih partizanov. Mi pa smo se morali postaviti po kapeli v vrsto z vso svojo kramo, kar smo je še imeli, in tako čakati, da pridemo na vrsto za tisti pregled. Tisti partizani pa so hodili oholo okrog nas in si grdo privoščili marsikatero žrtev. Po

nekom, bil je že starejši, so tako mlatili, da so ga zbili na tla in še na tleh so ga mlatili, da ni več mogel vstati. Odnegli so ga ven in nismo ga več videli.

Ven na hodnik so spuščali po deset ljudi hkrati. Jaz sem prišel na vrsto ob 9. uri zjutraj naslednji dan. Ko si prišel ven, je bilo tam spet kakšnih deset pregledovalcev. Moral si pokazati, kaj imaš, izprazniti vse žepe. Če je kdo še imel kakšno vrednost, so vzeli, potem pa spet začeli mlatiti. Tam je bil vsak pretepen. Največ so pretepali z opasači; ko so se utrudili, so pa poklicali druge, nas pa so imeli na hodniku, tako da smo vse to videli. V zavihku roka-va mi je uspelo skriti zlat prstan.

Okoli 12. ure so prišli zadnji domobranci na ti-sto pretepanje, potem so nas vse zopet namestili v kapelo.

NAPREJ V KOČEVJE

7. junija. Okrog 4. ure popoldne so nas spet nagnali na železniško postajo, na vlak, ki je odpeljal proti Ljubljani oziroma do mostu čez Grubarjev prekop. Ker je bil most porušen, smo šli čez po mostu za pešce na drugo stran in na drugi vlak. Ves čas, ko smo se raztovarjali in natovarjali, so nas pretepali. Ko smo bili vsi na vlaku, smo se odpeljali prek Grosuplja in Ribnice v Kočevje, kamor smo prispeli okoli 3. ure zjutraj.

Vedel sem, da se bomo peljali prav skozi našo vas, zato sem na kos časopisnega papirja napisal: